

KURRIKULA E BAZUAR NË KOMPETENCA – PRAKTIKAT E MËSIMIT NË FUNKSION TË ZBATIMIT TË SAJ

Hajrije Devetaku Gojani⁵

Abstrakt

Kurrikula e bazuar në kompetenca sot është tema bosht e çdo institucioni arsimor. Prandaj synimi i studimit është verifikimi i praktikave të mësimi në arsimin e detyruar në Kosovë dhe konstatimi se sa ato praktika janë të harmonizuara me kërkesat e kurrikulës së Kosovës, e cila ka për synim zhvillimin e kompetencave.

Rezultatet e testeve ndërkombëtare, si: PISA, organizuar nga OECD; rezultatet e testeve të arritshmërisë, të organizuara nga MASHTI; rekomandimet e Raportit të Progresit për Kosovën, nga Komisioni Evropian, janë tregues për nevojën e reagimit të shpejtë dhe korrigjimit të politikave arsimore, sidomos në shfrytëzimin e të dhënave për qëllime përmirësimi.

Të dhënat janë mbledhur përmes vëzhgimit, gjatë orëve mësimore të 29 mësimdhënësve të klasave 1-9, në 7 shkolla të arsimit të detyruar në Kosovë.

Rezultatet e hulumtimit tregojnë se të kuptuarit e procesit të zbatimit të kërkesave të kurrikulës është sipërfaqësor dhe kjo bën që zbatimi i saj në shkolla të kornizohet nga shumica e mësimdhënësve dhe të bjerë ndesh me pritshmëritë reale të kurrikulës. Bazuar në gjetjet e hulumtimit, tendencat për zhvillim të kompetencave, në të shumtën e rasteve, janë të dështuara, apo formalisht të synuara për zhvillim, sidomos në shkollën e mesme të ulët. Teksti shkollor vazhdon të mbetet burim parësor dhe thuhet i vetëm i informacionit dhe të gjitha proceset e tjera mësimore bazohen në të.

Rekomandimet mund të shërbejnë si bazë për procese të tjera hulumtuuese, për rishikim të politikave të zhvillimit profesional të mësimdhënësve para shërbimit dhe në shërbim, duke fuqizuar edhe praktikatat e zhvillimit profesional me bazë në shkollë, si dhe për rishikimin e gjendjes së infrastrukturës shkollore.

Fjalët çelës: *kurrikula e bazuar në kompetenca, metodologjia e mësimi, planifikimi mësimor, zhvillimi profesional i mësimdhënësve, teksti shkollor, shkolla fillore dhe e mesme e ulët.*

⁵ Dr.Sc. Hajrije Devetaku Gojani, Universiteti për Biznes dhe Teknologji - UBT

Abstract

Competency-based curriculum today is the core theme of every educational institution. Therefore, the aim of the study is to verify the teaching practices in compulsory education in Kosovo and ascertain how much those practices are harmonized with the requirements of the Kosovo curriculum, which aims to develop competencies.

The results of international tests, such as: PISA organized by the OECD, the results of the achievement tests organized by MESTI, the recommendations of the progress report for Kosovo by the European Commission, are indicators of the need for quick response and correction of educational policies, especially in the use of data for improvement of the education processess.

The data were collected through observation during the lessons of 29 teachers of grades 1-9, in 7 schools of compulsory education in Kosovo.

The results of the research show that the understanding of the process of implementing the curriculum requirements is superficial and this causes its implementation in schools to be framed by the majority of teachers and to contradict the real expectations of the curriculum. Based on the findings of the research, the trends for the development of competencies, in most cases, are failed, or formally targeted for development, especially in lower secondary school. The textbook continues to remain the primary and almost the only source of information and all other learning processes are based on it.

The recommendations can serve as a basis for other research processes, for the review of pre-service and in-service teacher professional development policies, strengthening school-based professional development practices, as well as for reviewing the state of school infrastructure.

Keywords: *competency-based curriculum, teaching methodology, teaching planning, teachers' professional development, textbooks, primary and lower secondary school.*

Hyrje

Në punim trajtohen praktikat e mësimit në arsimin e detyruar në Kosovë dhe harmonizimi i praktikave në raport me kërkesat e kurrikulës, e cila ka për qëllim zhvillimin e kompetencave. Për më shumë se 20 vjet kurrikula është tema qendrore e të gjitha institucioneve arsimore dhe e gjithë komunitetit shkollor, prandaj është e rëndësishme të trajtohen zhvillimet deri në këtë fazë. Është e rëndësishme për të parë se si kuptohet kurrikula në praktikat e zbatimit nga mësime dhënësit. Për të kuptuar se çfarë janë përgatitjet e mësime dhënëseve për përcaktimin e mirëfilltë të pritjeve, rrugët e zbatimit në funksion të pritjeve, sfidat e mësime dhënëseve në proces të zbatimit, burimet e informacionit që përdoren dhe mënyra e shfrytëzimit të tyre, kompetencat e mësime dhënëseve për zbatimin e qasjeve metodologjike me të cilat zhvillohen mendimi kritik dhe kreativ, qasjet të cilat japin hapësirë veprimi për përfshirje aktive të nxënësve në aktivitetet mësimore, si dhe rëndësia e shfrytëzimit të të dhënave dhe dëshmimeve për qëllim të përmirësimit të proceseve shkollore.

Parimet e kurrikulës janë bazament për zhvillimin e proceseve arsimore dhe pikërisht në kundërshtim me parimin e kurrikulës “autonomia dhe fleksibiliteti” u hartuan planet dhe programet mësimore për klasat 1-9, në të cilat jo vetëm që janë të detajuara pritjet, por janë larg kompetencave. Ndër të tjera, me hartimin e planeve dhe programeve mësimore, pas gjithë përpjekjeve fillestare, për të kuptuar dhe zbatuar drejt kurrikulën në frymën e parimeve të saj, ideja e zhvillimit të kompetencave, përkatësisht e nxënësve kompetentë, u vu në dilemë. Rezultatet, përmbajtjet dhe temat mësimore të përfaqësuara në planet dhe programet mësimore nuk mund të promovonin idenë e zhvillimit të nxënësve hulumtues, kritikë e kreativë, sepse u zbeh mundësia për të krijuar fillimisht mësime dhënëse hulumtues dhe krijues. Sigurisht, ato lloj kornizime, të cilat në masë të madhe u mirëpritën nga mësime dhënësit, i kornizuan ata në punën e tyre. Në ato korniza, mungon rruga e të nxënësve, mungon qasja, mungon zhvillimi. Për më tepër, përpjekjet për të ndërlidhur rezultatet e lëndës mësimore, fushës dhe kompetencave në përgjithësi, gjatë procesit të planifikimeve, u thelluan në korniza, pa ndonjë

rezultat konkret. U zgjat rruga e të nxënit për të gjithë, por më së shumti për nxënësit. Pastaj tekstet shkollore burojnë nga programet mësimore dhe vlerësimi i nxënësve ndërlidhet me përmbajtjet e teksteve shkollore. Huluntimi është realizuar në shkolla fillore dhe të mesme të ulëta, përmes procesit të vëzhgimit në orët mësimore. Mbledhja e të dhënave është bërë me anë të instrumentit të vëzhgimit, për 29 mësimdhënësit e përfshirë në huluntim.

Rëndësia e huluntimit përmes mbledhjes së të dhënave me anë të instrumentit të vëzhgimit qëndron në faktin e skanimimit të gjendjes reale, të dhëna të cilat mund të përdoren për të parë dhe krahasuar pritshmëritë dhe kërkesat që dalin nga kurrikula e bazuar në zhvillimin e kompetencave me praktikat reale të mësimimit në shkollat e përfshira në huluntim. Gjithashtu, të dhënat mund të shërbejnë si bazë për planifikimin e proceseve të tjera arsimore, për rishikimin e politikave të zhvillimit profesional të mësimdhënësve para shërbimit dhe në shërbim, për ndarjen e detyrave dhe përgjegjësitë të institucioneve arsimore në raport me kërkesat e kurrikulës dhe rrugët e zbatimit të saj, për investimin e domosdoshëm në zhvillimin e infrastrukturës shkollore, me qëllim të krijimit të kushteve të mira të punës për nxënës dhe mësimdhënës, në mënyrë që shkolla të jetë një organizatë e të mësuarit që ka në qendër nxënësit dhe interesat e tyre.

Qëllimi i huluntimit

Qëllimi i huluntimit është verifikimi i praktikave të mësimimit në shkollat e arsimit të detyruar në Kosovë dhe konstatimi se sa ato praktika janë në harmoni me parimet e kurrikulës së bazuar në kompetenca, e përcaktuar si kornizë zyrtare e kurrikulës shtetërore të Kosovës.

Pyetjet kërkimore

1. Cilat janë praktikat e mësimimit në shkollat e arsimit të detyruar në Kosovë?
2. Sa këto praktika janë në harmoni me kërkesat e kurrikulës së bazuar në zhvillimin e kompetencave dhe në frymën e parimeve të saj?

Vështrim teorik

Kurrikula e bazuar në kompetenca është tema qendrore e të gjitha proceseve arsimore në vend. Filozofia e saj bazohet në qasjen konstruktiviste dhe ka për qëllim zhvillimin e tërësishëm të nxënësve, duke e bërë atë pjesë aktive dhe të rëndësishme të proceseve mësimore. Të nxëniti nga përvojat paraprake, puna autonome, relevanca e të nxëniti, pjesëmarrja aktive e nxënësve, të nxëniti përmes ndërveprimit, janë disa nga parimet kryesore të konstruktivizmit (Pritchard. A & Woollard, J. 2010:50-51). Në aspektin thelbësor konstruktivizmi “përqendrohet në procesin e të nxëniti, në rrugën e të nxëniti, në metodologjinë e të nxëniti, në mënyrën se si nxënësit mësojnë, në përkrahje e mbështetje të nxënësve në vend të ligjëratave që përçojnë transmetim të njohurive, përqendrohet në konstruksion në vend të instruksionit, përqendrohet në krijimin e një mjedisi mundësues në vend të sigurimit të disiplinës, si dhe në ecurinë e të nxëniti” (Rexhaj. Xhavit, 2019: 50). “Domenit konstruktivist, konstruktivizmi social, i shton një dimension të rëndësishëm. Në teorinë konstruktiviste sociale, theksi vihet në ndërveprimin midis nxënësit dhe të tjerëve” (Pritchard. A, 2009: 44). Pra, qasja konstruktiviste e të nxëniti promovon rrugën e të nxëniti në interes të zhvillimit të nxënësve në një mjedis favorizues dhe mundësues.

Rezultatet e kompetencave, të planifikuara si pritje për zhvillim (MASHT, 2011: 20-27), janë një frymë e re dhe një qasje e re e të nxëniti, e cila vërtet po i sfidon të gjithë mësimdhënësit. Sipas kurrikulës, një nga kompetencat e synuara për t’u zhvilluar është komunikimi dhe të shprehurit efektiv, ndërsa mësimi vazhdon ende të përqendrohet në përmbajtje specifike të teksteve shkollore, si rezultat i të cilave nxënësit mësojnë informacione. “Të mësosh nuk do të thotë vetëm të pranosh informacione, por, gjithashtu, do të thotë të trajtosh informacione nga këndvështrime të ndryshme” (Mabieu, Pierre. 1992:111). Kjo pastaj ndërlihet me kompetencën e të mësuarit dhe kompetencën e të menduarit. Rol të rëndësishëm në zbatimin e qasjes së bazuar në zhvillimin e kompetencave pa dyshim ka procesi i të nxëniti, rruga e të nxëniti, strategjitë e të nxëniti, metodat e teknikat, me një fjalë metodologjia e punës së mësimdhënësve me nxënës. Mësimdhënësit, më shumë se çdokush tjetër, munden dhe kanë për detyrë të gjejnë forma dhe strategji të punës, të cilat mund t’i përvetësojnë ato nga programe të

ndryshme të zhvillimit apo t'i krijojnë vetë ato duke pasur për bazë nevojat, kërkesat dhe kapacitetet e nxënësve.

Proceset zhvillimore të shkollës janë të vazhdueshme dhe nuk përfundojnë asnjëherë. Sipas Longman dictionary (<https://www.ldoceonline.com/dictionary/development>), kuptimi kryesor i konceptit zhvillim është përmirësim, rritje, ndryshim. Zhvillimi kuptohet si proces i rritjes, për t'u bërë më i mirë, më i avancuar dhe më profesional. Prandaj çdo proces me karakter zhvillimi është i rëndësishëm dhe duhet të bëhet pjesë e planeve të institucioneve arsimore. Pjesë e rëndësishme e zhvillimit të shkollës duhet të jetë edhe planifikimi i zhvillimit profesional të mësimit. Parimet e kurrikulës (MASHT, 2016:25) dhe parimet e qasjes konstruktiviste, si: të nxënësve paraprak, puna autonome, relevanca e të nxënësve, pjesëmarrja aktive e nxënësve etj. (Pritchard. A & Woollard, J. 2010:50) janë kërkesa bazike dhe thelbësore, mbi të cilat duhet të orientohet dhe zhvillohet mësimi dhe proceset mësimore në shkollë.

Përvojat e zbatimit të metodave, si: qasjet pjesëmarrëse; të mësuarit për strategjitë e të nxënësve; të nxënësve bashkëpunues, inteligjencat e shumëfishta etj (Larsen – Freeman, D. 2008: 178), janë po ashtu, disa nga qasjet e dëshmuara të suksesshme. Qasjet bashkëkohore të të nxënësve përqendrohen më shumë në rrugën e të nxënësve, në metodologjinë e të nxënësve, metodologji që krijon më shumë hapësirë veprimi dhe zhvillimi për nxënës. Kreativiteti dhe interaktiviteti janë fusha me prioritet dhe shumë të rëndësishme për punën me nxënës. Duke qenë kreativë, gjenerojmë ide të reja dhe prodhojmë gjëra të reja e me vlerë (Jubani, Aljula at al 2013: 20). Përpjekjet për mësimdhënie kreative janë në fillimet e saj në Kosovë dhe kjo nuk duket të jetë aspak e lehtë si një proces zhvillimi. Krahas zhvillimeve shoqërore, kanë ndryshuar dhe evoluar edhe metodat. Ato janë pasuruar, përshtatur e përsosur në përputhje me zhvillimet. (Kurti, Anjola. 2013: 68). Sa herë që ndryshojnë dhe evoluojnë metodat e metodologjitë, duhet të reflektojnë edhe mësimit për t'u qasur atyre, për t'u përshtatur ndryshimeve shoqërore e globale dhe politikave të reja arsimore që përcakton shoqëria, në rastin tonë për zhvillimin e kompetencave, kurse në rastet e tjera në funksion të pritshmërive të përcaktuara, çfarëdo qofshin ato.

Një nga kërkesat e rëndësishme të Kornizës së kurrikulës është zhvillimi i mendimit kritik dhe “mënyra më e mirë për zhvillimin e mendimit kritik të nxënësit, bazuar në rezultatet e kompetencave, është qasja përmes krijimit të situatave mësimore dhe problemore” (Potera, I. 2017: 58). Kjo mund të bëhet përmes planifikimit të formave të punës dhe përmes krijimit të mundësive e hapësirave të veprimit të punës me nxënës gjatë procesit të mësimt. Nëse analizojmë me vëmendje rezultatet e programeve mësimore për një klasë të caktuar për klasat 1-9 (MAShT, 2016) kuptojmë se rezultatet e hartuara më shumë u përgjigjen përmbajtjeve mësimore sesa rezultateve të kompetencave të synuara në tërë arsimin parauniversitar, të cilat, përveçse në kornizën e kurrikulës, pasqyrohen edhe në kurrikulat bërthamë për çdo nivel të shkollimit (MAShT, 2016). Kur kësaj ia shtojmë edhe faktin tjetër që puna kryesore e mësimdhënësve bazohet vetëm në rezultatet e lëndës mësimore për klasën përkatëse (në masën më të madhe injorohen rezultatet e kompetencave), atëherë vijmë në përfundim se mungon qasja produktive e organizimit të punës së mësimdhënësve, e cila do të duhej të fillonte nga planifikimi i mirë mësimor. Veprimtaritë krijuese apo aktivitetet kreative në procesin mësimor janë shumë të rëndësishme. Ato ndihmojnë nxënësit për të menduar e vepruar drejt qëllimit dhe arritjeve. Veprimtaritë krijuese apo aktivitetet mësimore kreative duhet të planifikohen paraprakisht nga secili mësimdhënës dhe ato duhet të kontribuojnë për një mësimdhënie të suksesshme, qëllimi i të cilave janë synimi dhe rezultatet (Musai, B. 2002: 17). Me qëllim të arritjes së rezultateve të të nxënës dhe në funksion të tyre, gjatë planifikimit duhet të sigurohemi që ato janë specifike, të matshme, të arritshme, të rëndësishme dhe të kenë afat kohor të përcaktuar për t’u matur e vlerësuar. (Thomson, G & Evans, H.2005: 29).

Studimet e fundit tregojnë edhe për vështirësi e sfida të tjera të paraqitura në punën e mësimdhënësve, si rezultat i ngarkesës së tepruar kurrikulare, qoftë në aspektin administrativ, qoftë në aspektin përmbajtjesor të kurrikulës në raport me rezultatet e të nxënës të lëndës, të fushës dhe të kompetencave. Hulumtimi i Institutit Pedagogjik të Kosovës (IPK, 2022) pasqyron aspekte të ndryshme, të cilat vështirësojnë punën me nxënës, si rezultat i mbingarkesës kurrikulare. Sipas Institutit Pedagogjik të Kosovës, faktorët që ndikojnë në perceptimin e ngarkesës që krijon kurrikula e Kosovës,

dallojnë nga mësimdhënësit, nxënësit, udhëheqja e shkollës dhe prindërit (IPK, 2022: 267-268). Mbingarkesa kurrikulare potencohet gjithashtu edhe në hulumtime të tjera të nivelit ndërkombëtar, në të cilat pasqyrohen sfidat në zbatimin e kurrikulave, siç është raporti i OECD-së, i vitit 2020. Arsytet e mbingarkesës kurrikulare janë të ndryshme, varësisht shkallës së përfshirjes së fushave të interesit, të cilat vijnë si rezultat i ndikimeve nga jashtë dhe presioneve për t'u përfshirë ato fusha në kurrikulat nacionale të shteteve të ndryshme. “Arsyet, të cilat shkaktojnë ngarkesën në kurrikula nacionale, janë presionet e ndryshme, të cilat vijnë nga aktorë të ndryshëm të cilët dëshirojnë të mbulojnë fushat e tyre të interesit në kurrikulë dhe kur qeveritë përpiqen t'i akomodojnë të gjitha fushat e interesit të aktorëve, kurrikula mund të bëhet e mbingarkuar” (OECD, 2020: 67).

Një nga përfundimet e rëndësishme, të dala nga hulumtimi i IPK-së, tregon se puna e mësimdhënësve përqendrohet vetëm në përmbajtjet e teksteve shkollore, duke anashkaluar dokumentet e tjera kurrikulare, përqendrimi në përmbajtje të temave dhe jo në pritshmëritë apo rezultatet e synuara për zhvillim (IPK, 2022: 285-286). Tekstet shkollore dhe materialet e tjera përcjellëse, me të cilat punojnë mësimdhënësit e Kosovës, janë ato që e orientojnë procesin mësimor në tërësi, përderisa shoqëritë bashkëkohore janë në trendin e lartë të krijimit të klasave 3.0 dhe 4.0 (<https://perceived.design/2023/04/17/step-into-the-future-of-education-the-mind-blowing-classroom-3-0>); (<https://www.globsyn.edu.in/>), në të cilat bashkohen realiteti virtual me realitetin e shtuar virtual.

Në shumë raste, ngarkesa kurrikulare shpeshherë keqkuptohet nga mësimdhënësit me sfidat me të cilat ata përballen. Sfidat kërkojnë zgjidhje dhe zgjidhjet bëhen duke pasur vullnetin, përkushtimin, autonominë dhe fleksibilitetin, pa anashkaluar parimet e përgjegjësisë dhe llogaridhënies. Bazuar në përvojat fillestare të mësimdhënësve në zbatimin e kurrikulës së bazuar në kompetenca, më shumë se 80% e të anketuarve pohojnë faktin se kurrikula e re kërkon ndryshimin e qasjes së punës së mësimdhënësve, 56% mendojnë se kurrikula ka pritshmëri tepër të larta, 66% mendojnë se është nxitëse për të mësuar, mbi 27% mendojnë se është e vështirë për t'u zbatuar, 37% e potencojnë faktin se është tepër sfiduese, rreth 39% e respondentëve mendojnë se ka ngarkesa të paarsyeshme (Mehmeti, S. et al, 2019: 80).

Zhvillimi i shkollave përmes politikave të bazuara në dëshmi, jo vetëm që është i nevojshëm, por është i domosdoshëm. Është shumë e rëndësishme që të dhënat e siguruar të shfrytëzohen drejt dhe gjithashtu është shumë e rëndësishme mënyra e përdorimit efektiv të tyre në interes të zhvillimit të shkollës. Përdorimi i evidencave kërkimore për përmirësimin e praktikave shkollë është thelbësor për zhvillimin efektiv të shkollës. “Të dhënat e hulumtimit nuk janë kërkime shtesë, por duhet të jenë pjesë integrale e kulturës dhe punës themelore të shkollës” (Rickinson et al, 2021: 252). Iniciativat e shkollës për vetëzhvillim bazuar në të dhëna duhet të përqendrohen në të gjitha fushat e cilësisë së shkollës të përfaqësuara në Kornizën e Vlerësimit të Performancës së Shkollës (MASHTI, 2016), varësisht nevojave të identifikuar.

Të dhënat që duhen shfrytëzuar për përmirësim të politikave arsimore dhe proceseve mësimore mund të jenë rezultatet e testit ndërkombëtar PISA 2022 (OECD, 2023), të dhënat e testit të arritshmërisë (MASHTI, 2023), të dhënat e raportit të progresit për Kosovën (Komisioni Evropian: 2023), të dhënat e raportit të progresit për Kosovën (Komisioni Evropian: 2024), të dhënat e tjera të vlerësimit të brendshëm dhe të jashtëm të shkollës dhe çdo dëshmi tjetër relevante. “Procesi i vlerësimit të nxënësve, qoftë me bazë në shkollë, qoftë në nivele të tjera, është i rëndësishëm për 3 arsye: 1) Për t’i vlerësuar nxënësit; 2) Për t’i zhvilluar nxënësit dhe 3) Për ta përmirësuar procesin mësimor” (Devetaku.H & Gojani. A: 2023 <https://suvremena.nakladaslap.com/public/pdf/2023-26-2-50.pdf>), prandaj të dhënat janë të rëndësishme për zhvillim dhe përmirësim të mëtutjeshëm.

Zhvillimi i vazhdueshëm profesional i mësimitdhënësve duhet shikuar si një mundësi e mirë për zhvillimin e proceseve arsimore në interes të zhvillimit të nxënësve. Përveç iniciativave nga institucionet qendrore për zhvillim profesional, iniciativat me bazë në shkollë janë të pazëvendësueshme dhe duhet të fuqizohen më shumë. Bazuar në praktikën e zhvillimit profesional me bazë në shkollë, ndër të tjera, rritet bashkëpunimi në mes të mësimitdhënësve të shkollës (52%), procesi mësimor bëhet më i lehtë dhe më atraktiv (57%), rritet performanca e punës së mësimitdhënësve dhe rezultatet e nxënësve (mbi 45%), rritet kultura e shkollës dhe e mësimitdhënësve për vetëzhvillim (mbi 43%), shkolla bëhet një vend i dashur dhe miqësor për

nxënësit (rreth 55%) (Devetaku, H, 2024:18-19) https://www.sociology.al/sites/default/files/Vol.%2018%20No%202%20%2866%29%202024_0.pdf. Vetëvëzhgimi apo vetëmonitorimi është një mënyrë mjaft e njohur dhe interesante për ta përdorur me qëllim të zhvillimit profesional, si proces i vazhdueshëm për ta korrigjuar, plotësuar dhe përmirësuar vetën (Richardes, 1990). Format e zhvillimit profesional me bazë në shkollë, ndër të tjera rregullohen me Udhëzimin Administrativ (MASHTI 19/2020), si dhe me Udhëzimin Administrativ për Aktivitetet Profesionale (MASHT 22/2016), në të cilin paraqiten detyrat dhe përgjegjësitë e mësimit dhe fushat me interes të zhvillimit, kurse format tjera të zhvillimit profesional të mësimit rregullohen me Udhëzimin Administrativ (MASHTI: 16/2023) për zhvillimin profesional të mësimit.

Praktikat e mësimit në shkollë, duke filluar nga planifikimi i mësimit, burimet e informacionit, metodologjia e mësimit, mësimit kreativ, qasja hulumtuese, vlerësimi i nxënësve, janë aspekte qenësore që ndërlidhen me të kuptuarit e drejtë të kurrikulës dhe të cilat deri më tani vazhdojnë të mbesin sfidë për mësimit. Është i domosdoshëm një mjedis kreativ, mundësues e favorizues për nxënësit dhe mësimit dhe një infrastrukturë funksionale dhe cilësore në të cilën promovohet edhe kompetenca digjitale.

Metodologjia e hulumtimit

Për realizimin e hulumtimit, fillimisht është bërë shqyrtimi i literaturës ekzistuese, janë shqyrtuar informatat nga burimet e dyta (Jashari, H: 75), që ndërlidhen me këtë temë, si: publikimet dhe hulumtimet paraprake, publikimet e hulumtuesve nga organizata vendore dhe ndërkombëtare, publikimet nga institute të ndryshme, Udhëzimet Administrative, kurrikula, planifikimet mësimore, raportet vlerësuese etj.

Pastaj, të dhënat janë mbledhur përmes procesit të vëzhgimit në orët mësimore, bazuar në kërkesat e definuara në instrumentin përkatës të vëzhgimit.

Popullacionin e përbëjnë mësime të cilët punojnë në arsimin e detyruar në Kosovë, përkatësisht në klasat 1-9, kurse për kampion janë marrë 29 mësime të 7 shkollave të Kosovës. Prej mësimeve të përfshirë në hulumtim, 15 mësime punojnë në shkollën fillore, kurse 14 mësime punojnë në shkollën e mesme të ulët. Të dhënat janë përpunuar në programin SPSS, për të gjithë komponentët që ishin pjesë e vëzhgimit, janë vlerësuar, analizuar dhe përshkruar në nivel të arsimit të detyruar, si dhe janë krahasuar gjetjet në mes të niveleve të shkollimit fillor dhe të mesëm të ulët.

Metodologjia e zbatuar është e kombinuar. Janë përdorur metodat sasore dhe cilësore. Rezultatet e hulumtimit janë pasqyruar në numra dhe në përqindje, si dhe janë bërë analiza, vlerësime dhe krahasime, duke nxjerrë rezultate konkrete, përfundime dhe rekomandime.

Rezultatet e hulumtimit

Komponentët e definuar për vëzhgim në instrumentin e vëzhgimit, me të cilët u vlerësuan praktikatat e mësimit në shkollë, janë: planifikimi mësues, përkatësisht planifikimi i pritjeve për arritje të rezultateve dhe zhvillim të kompetencave; struktura e rezultateve për të kuptuar nëse ato janë të vëzhgueshme, të arritshme dhe të matshme; harmonizimi i aktiviteteve me rezultatet e pritura; burimet e informacionit dhe efekti i tyre në zhvillimin e nxënësve kompetentë; përdorimi i materialeve kreative në funksion të zhvillimit të mendimit kritik të nxënësve; nxitja dhe zhvillimi i mendimit kritik; metodologjia e mësimit dhe hapësira për përfshirje aktive të nxënësve në procesin mësues; pjesëmarrja aktive e nxënësve në zhvillimin e mësimit dhe në zhvillimin e aktiviteteve mësuese; përmbajtjet mësuese dhe qëllimi i tyre; tekstet shkollore dhe roli i tyre në organizimin e punës së mësimeve; vlerësimi i nxënësve dhe arritshmëria.

Bazuar në dëshmitë e mbledhura përmes vëzhgimit, rezultatet në arsimin e detyruar janë si në vijim:

Tabela 1. Komponentët e vlerësuar

Komponentët e vlerësuar përmes instrumentit të vëzhgimit	PO	JO
Mësimdhënësi ka planifikim me shkrim për orën mësimore.	46.7%	53.3%
Rezultatet e të nxëniet janë të vëzhgueshme, të matshme dhe të arritshme.	43.3%	56.7%
Rezultatet e pritshme të orës mësimore janë në harmoni me RNL, RNF dhe RNSH.	36.7%	63.3%
Aktivitetet janë në funksion të arritjes së rezultateve dhe zhvillimit të kompetencave të nxënësve.	56.7%	43.3%
Mësimdhënësi përdor burime të ndryshme të informacionit.	0%	100%
Mësimdhënësi përdor materiale mësimore kreative gjatë procesit mësimor.	36.7%	63.3%
Metodologjia e punës jep mundësi për përfshirje aktive të nxënësve në procesin mësimor.	63.3%	36.7%
Nxënësit janë bashkëpjesëmarrës në realizimin e aktiviteteve.	46.7%	53.3%
Mësimi bazohet në përmbajtjen e njësive mësimore.	100%	0%
Puna e mësimdhënësit bazohet në tekstin mësimor përkatës.	100%	0%
Diskutimi dhe organizimi i punës së mësimdhënësit nxit zhvillimin e të menduarit kritik.	40%	60%
Mësimdhënësi sigurohet që rezultatet e pritura janë arritur.	40%	60%

Gjetjet janë tregues për praktikat e mësimin në shkollën fillore dhe të mesme të ulët, përkatësisht për shkallën e zbatimit të kërkesave të kurrikulës së bazuar në kompetenca. Nga përqindjet e pasqyruara në tabelën lart, kuptojmë se puna e mësimdhënëseve të shkollave fillore dhe të mesme të ulëta bazohet në tekstet mësimore përkatëse dhe mësimi bazohet në përmbajtjet e njësive mësimore 100%. Kjo përqindje tregon se sa të rëndësishme janë përmbajtjet mësimore dhe tekstet shkollore për mësimdhënësit dhe për punën e tyre. Këtë e vërteton edhe përgjigjja tjetër 100% se mësimdhënësit nuk përdorin burime të ndryshme të informacionit.

Tregues tjetër i rëndësishëm është përgatitja paraprake e mësimdhënëseve me plane konkrete për punën e tyre për orët mësimore të vëzhguara. Katër kërkesa të veçanta të planifikimit mësimor cilësor, të cilat u vlerësuan për të kuptuar se sa nga mësimdhënësit e përfshirë në hulumtim hartojnë plane

mësimore, a kanë pritshmëri të qarta të shprehura në strukturën e rezultateve të planifikuara, sa janë në harmoni ato me rezultatet fushës dhe shkallës kurrikulare dhe sa aktivitetet janë në funksion të arritjes së rezultateve dhe zhvillimit të kompetencave të nxënësve, gjetjet tregojnë se tri prej katër kërkesave janë nën 50%, kurse te 56,7% e mësimdhënësve aktivitetet janë në funksion të arritjes së rezultateve dhe zhvillimit të kompetencave të nxënësve. Është e evidente gjetja se 36.7% e mësimdhënësve të vëzhguar nuk i harmonizojnë rezultatet e të nxënësve në nivele të ndryshme, e dhënë e cila konfirmon punën e mësimdhënësve bazuar në përmbajtjet e teksteve shkollore.

Parimet e kurrikulës dhe parimet e qasjes konstruktiviste, të cilat janë vëzhguar në procesin mësimor për nivelin e zbatimit në praktikën e mësimin, na japin informacion se te 63.3% e mësimdhënësve metodologjia e punës së tyre jep mundësi për përfshirje aktive të nxënësve në procesin mësimor, te 46.7% e mësimdhënësve nxënësit janë bashkëpjesëmarrës në realizimin e aktiviteteve, te 40% e mësimdhënësve diskutimi dhe organizimi i punës së tyre nxisin zhvillimin e të menduarit kritik.

Një aspekt tjetër i rëndësishëm që ishte pjesë e vëzhgimit, për të kuptuar shkallën e arritjes së rezultateve në fund të orës mësimore, vërteton faktin se shumica e mësimdhënësve nuk sigurohen që rezultatet janë arritur dhe që mund të maten. Realisht 40% e mësimdhënësve të përfshirë në vëzhgim nuk zhvillojnë aktivitete me qëllim të vlerësimit apo reflektimit për rezultatet e synuara, edhe në rastet kur u “teprojnë minutat” në fund dhe presin të bjerë zilja, si shenjë e përfundimit të orës.

Krahasimi i të dhënave të vëzhgimit ndërmjet niveleve të shkollimit të detyruar

Përveç të dhënave të paraqitura në nivel të shkollave të arsimit të detyruar në Kosovë, për klasat 1-9, të cilat ishin mostër e hulumtimit, është bërë edhe krahasimi i të dhënave në mes të dy niveleve të shkollimit të detyruar, shkollës fillore dhe shkollës së mesme të ulët. Gjetjet tregojnë se ka dallime të theksuara ndërmjet dy niveleve të shkollimit. Rezultatet janë paraqitur në tabelën 2.

Tabela 2. Komponentët e vlerësuar-krahasimi i të dhënave sipas niveleve

Komponentët e vlerësuar përmes instrumentit të vëzhgimit Krahasimi i të dhënave	Shkolla fillore		Shkolla e mesme e ulët	
	PO	JO	PO	JO
Mësimdhënësi ka planifikim me shkrim për orën mësimore.	60%	40%	33.3%	66.7%
Rezultatet e të nxënit janë të vëzhgueshme, të matshme dhe të arritshme.	53.3%	46.7%	33.3%	
Rezultatet e pritshme të orës mësimore janë në harmoni me RNL, RNF dhe RNSH.	60%	40%	13.3%	86.7%
Aktivitetet janë në funksion të arritjes së rezultateve dhe zhvillimit të kompetencave të nxënësve.	73.3%	26.7%	40%	60%
Mësimdhënësi përdor burime të ndryshme të informacionit.	/	100%	/	100%
Mësimdhënësi përdor materiale mësimore kreative gjatë procesit mësimor.	66.7%	33.3%	6.7%	93.3%
Metodologjia e punës jep mundësi për përfshirje aktive të nxënësve në procesin mësimor.	86.7%	13.3%	40%	60%
Nxënësit janë bashkëpjesëmarrës në realizimin e aktiviteteve.	80%	20%	13.3%	86.7%
Mësimi bazohet në përmbajtjen e njësisë mësimore.	100%	/	100%	/
Puna e mësimdhënësit bazohet në tekstin mësimor përkatës.	100%	/	100%	/
Diskutimi dhe organizimi i punës së mësimdhënësit nxisin zhvillimin e të menduarit kritik.	66.7%	33.3%	13.3%	86.7%
Mësimdhënësi sigurohet që rezultatet e pritura janë arritur.	60%	40%	20%	80%

Nga komponentët e vlerësuar në mes të dy niveleve të shkollimit, dallime të theksuara hetohen në planifikimin mësimor, përkatësisht në harmonizimin e rezultateve të lëndës, fushës dhe shkallës kurrikulare. Për dallim nga mësimdhënësit e shkollës fillore, vetëm 13.3% e mësimdhënësve të shkollës

së mesme të ulët harmonizojnë pritjet apo rezultatet e të nxënit dhe i orientojnë ato në funksion të zhvillimit të kompetencave.

Në aspektet me të cilat vlerësohet shkalla e respektimit të parimeve të kurrikulës dhe parimeve të konstruktivizmit në praktikat e mësimit në klasat dhe orët mësimore të vëzhguara, kuptojmë se në klasat e shkollës së mesme të ulët kjo reflektohet në një përqindje shumë më të vogël se në klasat e shkollës fillore. Vetëm 13.3% e mësimitdhënësve të shkollës së mesme të ulët nxënësit i bëjnë bashkëpjesëmarrës në realizimin e aktiviteteve, për dallim nga mësimitdhënësit e shkollës fillore të cilët arrijnë në 80%. Gjithashtu, 13.3% e mësimitdhënësve të shkollës së mesme të ulët nxësin zhvillimin e të menduarit kritik përmes diskutimit dhe organizimit të punës së tyre, përderisa mësimitdhënësit e shkollës fillore arrijnë në 66.7%. Një dallim tjetër i madh në mes të mësimitdhënësve të dy niveleve të arsimit të detyruar hetohet te shkolla e mesme e ulët. Vetëm 6.7% e mësimitdhënësve të shkollës së mesme të ulët përdorin materiale mësimore kreative gjatë procesit mësimor, përderisa në shkollën fillore një gjë të tillë e bëjnë 66.7% e mësimitdhënësve, orët e të cilëve janë vëzhguar.

Pikat në të cilat konstatohet se nuk ka aspak dallime, janë shfrytëzimi i burimeve të informacionit, teksti shkollor dhe përmbajtjet mësimore. Te të gjithë mësimitdhënësit e vëzhguar puna e tyre bazohet 100% në tekstin shkollor dhe në përmbajtjet e njësive mësimore të përfaqësuara në tekstet shkollore. Asnjë nga mësimitdhënësit e përfshirë në vëzhgim nuk përdorin burime të tjera, përveç tekstit mësimor shkollor.

Bazuar në gjetjet e hulumtimit dhe në krahasimin e të dhënave kuptojmë se praktikat e mësimit në klasa në raport me kërkesat e kurrikulës së bazuar në kompetenca nuk janë në harmoni, me theks të veçantë në shkollën e mesme të ulët.

Aspekte të tjera të rëndësishme, të vëzhguara gjatë procesit të vëzhgimit, të cilat nuk ishin pjesë e protokollit të vëzhgimit.

Mjedisi i të nxënit në shkolla, hapësirat dhe organizimi i klasave, kushtet e mësimit dhe materialet didaktike, jo vetëm që dallojnë nga shkolla në

shkollë, por dallojnë edhe brenda shkollës, nga klasa në klasë. Zakonisht, në klasat e shkollave fillore, organizimi i klasës, materialet dhe mjetet didaktike, teknologjia, kreativiteti në muret e klasave, dallojnë dukshëm në raport me klasat e shkollave të mesme të ulëta.

Bazuar në përvojat e vëzhgimit, në shumë prej klasave të shkollës fillore, muret e klasave janë të mbushura me materiale didaktike me karakter mësimi, të cilat kontribuojnë në arritjen e rezultateve dhe zhvillimin e kompetencave. Gjatë diskutimeve me mësueset pas pjesës së vëzhgimit mësuam se ato janë krijuar nga vetë mësueset, me duart e tyre, nga pasioni dhe dëshira për ta bërë një mjedis të dashur për nxënësit dhe për vetë ato. Nga 15 klasat e shkollës fillore, në 3 prej tyre kishte TV të mençur dhe në një prej tyre kishte tabelë të mençur. Mësueset e këtyre klasave punuan me mjetet digjitale në dispozicion gjatë orëve mësimore të vëzhguara. Në 5 prej klasave kishte dollapë për nxënës dhe në 2 prej klasave kishte edhe nga një dollap për mësueset ku ruanin materialet e tyre didaktike dhe dosjet e nxënësve. Edhe në klasat ku nuk kishte dollapë personale për nxënës, kishte një të përbashkët për të gjithë nxënësit. Nga mësueset mësuam se pjesa e teknologjisë në klasa ishte siguruar nga prindërit e nxënësve, me iniciativën e prindërve. Në një prej klasat e mësimi, gjithë investimi ishte bërë nga prindërit, duke filluar nga lyerja, dyshemeja, teknologjia, bankat, karriget, dollapët etj. Ajo që është e dukshme, në të gjitha klasat e vëzhguara të nivelit fillor, në asnjë nga klasat muret nuk janë të zbrazëta. Edhe në klasat ku mungonte pjesa e teknologjisë digjitale, në shumë prej tyre nuk munguan materialet didaktike me të cilat punuan mësueset.

Në klasat e shkollës së mesme të ulët, vetëm në disa raste kishte ndonjë punim, të punuar nga nxënësit si projekte mësimi, në lëndë të ndryshme mësimore. Në shumë raste klasat duket të jenë më tradicionale dhe më të zbrazëta, pa një infrastrukturë përcjellëse lehtësuese dhe pa një frymë të dukshme mësimi. Vetëm në dy klasa të vëzhguara kishte projektorë. Krahasuar me klasat e shkollës fillore, klasat e shkollës së mesme të ulët duken më pak kreative, për të mos thënë aspak kreative.

Diskutimi dhe implikimet

Gjetjet nga praktikat e mësimit, të nxjerra gjatë procesit të vëzhgimit, tregojnë për mungesë të relevancës dhe cilësisë së programeve të trajnimit, të cilat në të shumtën e rasteve kanë ardhur si rezultat i ofertave nga jashtë dhe jo domosdo i kanë pasqyruar nevojat e mësimeve për zhvillim bazuar në kërkesat e kurrikulës.

Gjithashtu, trajnimet afatshkurtra për kurrikulën e bazuar në kompetenca dhe mungesa e mbështetjes në proces në mënyrë të vazhdueshme kanë ndikuar në njohjen formalisht të kurrikulës dhe jo në rolin dhe funksionin praktik të saj. Kësaj i shtohen edhe mungesa e trajnerëve kompetentë në shumë raste, mungesa e mekanizmave të mirëfilltë dhe funksional në nivel të shkollës, mungesa e përgjegjësisë dhe llogaridhënies mungesa e mirëfilltë e infrastrukturës dhe pajisjeve shkollore.

Praktikat e mësimit të vëzhguara në klasa mësimore gjithashtu tregojnë për mungesë të ndërlidhjes së programeve të zhvillimit profesional të mësimeve para shërbimit me kurrikulën e bazuar në kompetenca dhe me parimet konstruktiviste. Për përgatitjen e mësimeve para shërbimit, ka dallime të theksuara në mes të mësimeve të shkollës fillore dhe të shkollës së mesme të ulët, në aspektin metodologjik. Për mësimeve para shërbimit ka munguar qasja e mirëfilltë për mësimin e lëndëve mësimore, përveçse si lëndë mësimore, edhe si qasje mësimi.

Gjithashtu, të dhënat e vëzhgimit dhe të diskutimeve me mësimeve para shërbimit e përfshirë në hulumtim tregojnë për përkrahjen më të madhe të prindërve të shkollës fillore, me investime në infrastrukturën shkollore dhe në procese të tjera shkollore.

Përfundime dhe rekomandime

Bazuar në gjetjet e hulumtimit, kuptojmë se qasja e projektuar në kurrikulë në raport me atë që po ndodh aktualisht në shkollat e Republikës së Kosovës nuk janë në harmoni. Qasja e bazuar në zhvillimin e kompetencave vazhdon të mbetet sfidë për shumicën e mësimeve, me theks të veçantë për mësimeve para shërbimit e shkollës së mesme të ulët në këtë rast. Procesi i zhvillimit

të kurrikulave dhe i zbatimit të saj në praktikat mësimore është përcjellë me shumë sfida dhe paqartësi, të cilat vazhdojnë të jenë pjesë e përditshme, jo vetëm e mësimdhënësve, por e gjithë komunitetit të shkollës dhe e palëve të tjera të përfshira në këtë proces. Ky proces jo vetëm që nuk është kuptuar drejt nga palët e përfshira, por është ngarkuar me kornizime të ndryshme, qoftë nga institucionet qendrore përmes trajnerëve dhe zhvillimit profesional të mësimdhënësve, qoftë në nivel të shkollës. Sfidat janë te mësimi i integruar në mungesë të kapaciteteve, te mësimdhënia me nxënësin në qendër në mungesë të politikave të qarta të zhvillimit profesional të mësimdhënësve, te praktikat e zhvillimit të mendimit kritik e kreativ në mungesë të të kuptuarit e drejtë të qasjes së mirëfilltë të bazuar në rezultate dhe në kompetenca, te përdorimi i burimeve të shabllonizuara të informacionit në mungesë të platformave cilësore institucionale në gjuhën shqipe me qasje të hapur për mësimdhënësit, si dhe në mungesë të përqendrimit të punës në planifikimin funksional.

Prandaj, gjetjet e hulumtimit na çojnë në konkluzionet si në vijim:

- Planifikimi mësimor dhe proceset tjera të planifikimit nuk kuptohen drejt dhe nuk merren seriozisht nga mësimdhënësit. Shpeshherë konsiderohen ngarkesë, të padobishme dhe humbje kohe. Si rezultat i të kuptuarit sipërfaqësor dhe joseriozitetit, planet shabllonizohen dhe nuk duket të jenë funksionale te shumica e mësimdhënësve. Planet mësimore në përgjithësi dhe planet mësimore për tema e njësi mësimore nuk duhet të kornizohen e shabllonizohen nga institucionet qendrore, sepse kjo mund të jetë një arsye që mësimdhënësit të mos i pranojnë dhe të mos i konsiderojnë si të tyre, duke menduar se ata po punojnë për të tjerët, për MASHT-in e Inspektoratin, për drejtorin e koordinatorin e cilësisë, e jo për vete dhe për punën e tyre. Asnjëherë nuk mund të jenë efektive punët të cilat të tjerët i mendojnë dhe i projektojnë për dikë tjetër, duke menduar se ato do të gjejnë zbatim. Përkundrazi, planet e mira dhe efektive bëhen nga ata që i zbatojnë e punojnë me to, sepse ata e dinë më mirë se çfarë do të bëjnë, si do ta bëjnë dhe çfarë u duhet për ta bërë më mirë. Nuk duket se puna e mësimdhënësve bazohet në planifikim (planifikim të rezultateve, planifikim të aktiviteteve,

planifikim të metodologjisë dhe në planifikim të vlerësimit). Madje, shumë prej mësimdhënësve, orët e të cilëve janë vëzhguar, nuk kanë fare planifikim. Ka edhe raste në të cilat është thënë se “nëse planifikimet mësimore na duhen për qëllime të hulumtimit, mësimdhënësit mund t’i hartojnë (për kërkesat e hulumtimit dhe të hulumtuesit) dhe të na i dërgojnë ato”. Kjo mund të jetë edhe një dëshmi e mungesës së vetëdijes së mësimdhënësve për rëndësinë e hartimit të planifikimeve mësimore, pasi, para së gjithash, planifikimet bëhen për ta udhëhequr punën e mësimdhënësve.

Nga vëzhgimet e realizuara, ka dallime ndërmjet mësimdhënësve të shkollës fillore dhe të mesme të ulët. Mësimdhënësit e shkollës fillore duket të jenë më të përgatitur dhe me plane më konkrete në raport me mësimdhënësit e shkollës së mesme të ulët. Kanë pritshmëri më të qarta dhe aktivitete kreative në funksion të përmbushjes së pritjeve. Përveç planifikimit të aktiviteteve mësimore, mësimdhënësit e shkollës fillore të përfshirë në hulumtim përdorin materiale mësimore kreative gjatë procesit mësimor, në interes të arritjes së rezultateve dhe zhvillimit të kompetencave. Për dallim nga mësimdhënësit e shkollës fillore, mësimdhënësit e shkollës së mesme të ulët lëndët mësimore nuk i shohin edhe si qasje mësimi.

- Teksti shkollor vazhdon të mbetet plotësisht “kurrikula dhe pritshmëritë” e mësimdhënësve. Teksti shkollor vazhdon të mbetet bazë reale për planifikim, për organizim të mësimit dhe për vlerësim të nxënësve. Krejt tjerat janë “korniza” të mbushura me elemente të shabllonizuara të kurrikulës, të cilat as nuk kuptohen drejt dhe as nuk mund të zërthehen tutje nga mësimdhënësit. Koncepti kurrikulë për mënyrën se si është kuptuar nga shumica e komunitetit arsimor, ndërlidhet vetëm me elementet sipërfaqësore që përfshin kurrikula. Për t’u kuptuar drejt nga të gjithë, duket të jetë rrugë e gjatë dhe për këtë nuk janë përgjegjës vetëm mësimdhënësit, por të gjithë ata që në një formë ose tjetrën kanë obligim dhe përgjegjësi ta japin kontributin e tyre.

- Metodologjia e mësimit, e projektuar në kurrikulën e Kosovës, nga ajo që po ndodh realisht në shkollat e Kosovës nuk janë në harmoni. Ajo që të bie në sy gjatë procesit të vëzhgimit, në mënyrë të përsëritur dhe në shumicën e rasteve është mënyra e organizimit të shpjegimit të përmbajtjeve mësimore, duke filluar me një përsëritje nga njësia mësimore paraprake, krejtësisht në mënyrë tradicionale, me disa pyetje të nivelit të ulët, prej të cilave priten përgjigje jokreative dhe të cilat zakonisht përqendrohen në definicione dhe riprodhim të thjeshtë. Dallime më të theksuara në mënyrën e organizimit dhe zhvillimit të mësimit vërehen te mësimit të mesme të ulët, të cilët i kanë ruajtur më shumë metodat tradicionale të mësimit. Në shumicën e orëve mësimore të mësimit të mesme të ulët vërehet se, zakonisht, nuk praktikohen aktivitete të cilat nxisin nxënësit të bëhen pjesë e procesit mësimor. Nxënësit nuk provokohen të dëgjojnë me vëmendje dhe në mënyrë aktive në mënyrë që ta kuptojnë temën dhe të bëhen pjesë e zhvillimit të saj. Po ashtu, detyrat e dhëna gjatë procesit mësimor kryesisht janë detyra individuale, të dhëna në tekstin shkollor, të cilat kërkojnë përgjigje që ndërliken me përmbajtjet mësimore përkatëse. Në klasat 6-9 kryesisht mungojnë praktikatat e bashkëpunimit dhe bashkëveprimit në interes të zgjidhjes së problemeve në mënyrë kritike dhe kreative dhe në interes të zhvillimit të kompetencave të nxënësve. Disa nga dallimet e vërejtura në procesin e vëzhgimit (në mes të nivelit fillor dhe të mesëm të ulët) na bëjnë të kuptojmë se mënyra e organizimit dhe e zhvillimit të mësimit në shkollën fillore në klasat 1-5, përkatësisht metodologjia e punës me nxënës është më e avancuar. Në klasat e nivelit fillor kjo pjesë duket më mirë e organizuar dhe më funksionale, si dhe metodologjia e punës së mësimit të mesme duket të jetë më frytdhënëse në punën me nxënës. Disa aspekte të tjera të rëndësishme, të cilat vërtetojnë se mësimit të mesme të ulët, kanë një qasje metodologjike më të pranueshme dhe më zhvillimore për nxënësit, tregojnë edhe aspektet që kanë të bëjnë me harmonizimin dhe ndërliken e rezultateve të të

nxënit, si dhe me përfshirjen aktive të nxënësve në procesin mësimor.

- Programeve të zhvillimit profesional të mësimit të mesimit në shërbim dhe para shërbimit u mungon qasja e zhvillimit profesional në shumë raste. Përjashtim bëjnë mësimit të mesimit e shkollës fillore, krahasuar me mësimit të mesimit e shkollës së mesme të ulët. Mund të jetë një përparësi e mësimit të mesimit të shkollës fillore fakti që ata i mbajnë të gjitha lëndët mësimore në klasat fillore, me përjashtim të gjuhës angleze. Kurse mësimit të mesimit e shkollës së mesme të ulët i mbajnë vetëm lëndët e tyre mësimore dhe me gjasë shumica prej tyre kornizohen brenda lëndës mësimore, u mungojnë fleksibiliteti dhe ndërlidhja me lëndët e tjera, u mungojnë qasja, rruga e të nxënit, qasja konstruktiviste, të cilën duhet ta zbatojnë në punën me nxënës dhe që vjen si kërkesë e kurrikulës.
- Kushtet e mësimit brenda klasave mësimore nuk janë favorizuese dhe në funksion të mësimit cilësor apo përmbushjes së kërkesave të kurrikulës. Mjedisi i të nxënit nuk është favorizues dhe mundësues për të nxënit kompetent. Në shumë raste mungojnë projektori, qasja në internet për shfrytëzim online të burimeve të informacionit, kompjuteri, tabela e mençur, materiale të tjera kreative etj. Nuk mund të pretendojmë të zhvillojmë nxënës hulumtues kur në klasa të mësimit nuk kemi qasje në internet për ta bërë një gjë të tillë në kohë reale. Nuk orientohen kahet e zhvillimit të nxënësve hulumtues gjatë procesit mësimor në kohë reale kur u jepet një detyrë hulumtuese. Klasat e mësimit vazhdojnë të jenë shumë klasike, në të cilat teksti mësimor është kryesori, përderisa trendet në zhvillim janë në funksion të krijimit të klasave 3.0 dhe 4.0, gjë që po e bëjnë shoqëritë e ndryshme për arsimimin, edukimin dhe zhvillimin e gjeneratave të reja. Nuk mund të pretendohet për edukim cilësor bashkëkohor dhe arritje të larta të nxënësve me kushte e mjete klasike të mësimit.

Rekomandime

- Është e nevojshme që nga MASHTI të sqarohen hollësisht kërkesat dhe pritshmëritë e kurrikulës, në mënyrë që ajo të bëhet më e qartë për shkollat. Gjithashtu, të përcaktohen detyrat dhe përgjegjësitë e shkollës për zhvillimin e proceseve me bazë në shkollë, në raport me kërkesat e zbatimit të kurrikulës. Autonomia dhe fleksibiliteti, përgjegjësia dhe llogaridhënia, janë parime të kurrikulës, të cilat duhet të merren në konsideratë dhe të jenë pjesë e punës së secilës palë të përfshirë në këtë proces.
- Autoritetet arsimore të përkrahin, ndërsa shkollat të angazhohen në një proces të hartimit të politikave arsimore me bazë në shkollë për zbatimin e kërkesave të kurrikulës, pjesë e së cilave do të jenë të gjitha palët e interesit në shkollë. Planet e zbatimit të kurrikulës duhet të zhvillohen nga secila shkollë veç e veç. Ekipet me bazë në shkollë, në bashkëpunim me strukturat udhëheqëse të shkollës dhe me mësimdhënësit, do të mund të planifikojnë dhe të gjejnë mënyra më të përshtatshme të zbatimit të kurrikulës, pa pasur nevojë të kornizohen nga udhëzimet që u vijnë nga niveli qendror apo nga trajnerët. Në këtë mënyrë rriten autonomia e shkollave dhe fleksibiliteti për heqjen e “ngarkesës së tepruar kurrikulare” dhe rritet përgjegjësia e shkollave për rezultate konkrete.
- Zhvillimi profesional i mësimdhënësve, para shërbimit dhe në shërbim, duhet të jetë cilësor dhe relevant. Për zhvillimin profesional të mësimdhënësve para shërbimit është e nevojshme të koordinohet MASHTI me Fakultetin e Edukimit për harmonizimin e synimeve të përbashkëta. Së bashku t’i përcaktojnë pritjet për zhvillim të mësimdhënësve të rinj në harmoni me kërkesat e kurrikulës së bazuar në zhvillimin e kompetencave. Megjithatë ka lëvizje pozitive të mësimdhënësve të rinj në kontinuitet, përqendrimi duhet të jetë në hyrjet cilësore të kandidatëve në të gjitha Fakultetet e Edukimit, për të gjitha nivelet e shkollimit. Gjithashtu, duhet punuar në rritjen e cilësisë së programeve të zhvillimit në shkollën e mesme të ulët, që atyre programeve të mos u mungojë qasja. Përveçse si lëndë

mësimore të mësohen edhe si qasje mësimi. Ndër të tjera, zhvillimi profesional me bazë në shkollë të bëhet pjesë e planeve strategjike të shkollës dhe të ketë vlerë të matshme sikur edhe format e tjera të zhvillimit profesional, mënyrë e cila i motivon dhe i nxit mësimdhënësit për t'u bërë pjesë e proceseve zhvillimore me bazë në shkollë. Pastaj, vlerësimi i performancës së mësimdhënësve për punët dhe detyrat e tyre duhet të jetë përcaktues për nivelin e performancës së secilit mësimdhënës dhe jo trajnimi i realizuar brenda apo jashtë shkollës.

- Shfrytëzimi i dëshmimeve, fakteve të mbledhura nga vlerësimet kombëtare dhe ndërkombëtare, raportet e progresit për Kosovën, raportet e vlerësimit të performancës së shkollës, rezultatet e nxënësve në nivel të shkollës, gjetjet nga raportet e hulumtimeve që trajtojnë këtë fushë, të shërbejnë si pikë referimi për MASHTI-n, DKA-të dhe shkollat, për rishikimin e politikave arsimore në të gjitha nivelet, sidomos atyre të zhvillimit profesional të mësimdhënësve, me qëllim të përmirësimit dhe lehtësimit të proceseve shkollore, si dhe orientimit të kaheve të zbatimit të kurrikulës së bazuar në kompetenca.
- MASHTI duhet të investojë në krijimin e burimeve të mirëfillta të informacionit, si: platforma digjitale dhe virtuale ku, përveç teksteve shkollore, do të jenë të publikuara edhe materiale të tjera mësimore, si: video për tema të caktuara, shpjegime e sqarime të detyrave, video interaktive për tema të caktuara, qasja në kuize online, fletë pune, detyra, instrumente të vlerësimit, lojëra kreative me karakter mësimi, platforma virtuale për mësim interaktiv etj. Në këtë mënyrë, përveçse do të shkarkohen nxënësit nga peshat e rënda të çantave, mësimi do të jetë më kreativ dhe më bashkëkohor, kurse shkolla do të jetë një vend më i dashur dhe më miqësor për nxënësit.
- Me qëllim të krijimit të kushteve për mësim cilësor, është nevojë urgjente të investohet në infrastrukturë të mirëfilltë shkollore. Investimi në teknologjinë arsimore është i nevojshëm dhe i domosdoshëm për t'i përmbushur nevojat e shkollës, të

mësimdhënësve dhe nxënësve. Qasja në internet është diçka elementare dhe bazike që duhet ta ketë secila shkollë, pastaj projektorët, TV-të dhe tabelat e mençura, si dhe pajisje të tjera relevante e materiale didaktike kreative. Klasa e mësimit duhet të kthehet në një hapësirë motivuese dhe frymëzuese për mësim, për nxënësit dhe mësimdhënësit.

Referencat

- Thomson, G & Evans, H. (2005): Thinking in through, Linking language skills, thinking skills and drama, David Fulton Publishers.
- Devetaku, H & Gojani, A. (2023): Assessment practices of students through the developmental approach: a prerequisite for competence development, Suvremena psihologija, Zagreb. <https://suvremena.nakladaslap.com/public/pdf/2023-26-2-50.pdf>.
- Devetaku, H. (2024): Zhvillimi profesional me bazë në shkollë, një nga format më productive të zhvillimit profesional të mësimdhënësve, Studime Sociale, Tiranë. https://www.sociology.al/sites/default/files/Vol.%2018%20No%202%202866%29%202024_0.pdf.
- Instituti Pedagogjik i Kosovës (2022): Mbingarkesa kurrikulare në arsimin fillor dhe të mesëm të ulët në Kosovë, Prishtinë.
- Jashari, H. (2021): Hulumtimi dhe shkrimi i disertacionit të doktoratës, Tetovë.
- Jubani, Aljula et al. (2013): Mësimdhënia e gjuhës shqipe për veprimtarive krijuese dhe ndërvepruese, Shkronjë pas shkronje, Tiranë.
- Kurti, A. (2013): Metodot dhe Teknikat e diskutimit dhe punës me grupe, Albanian University, Fakulteti i Shkencave Shoqërore, Departamenti i Edukimit, Tiranë. (Punim masteri, Master profesional në pedagogji, profili: menaxhim arsimi).
- Larsen – Freeman, Diane. (2008): Techniques and Principles in Language Teaching, Second Edition, Oxford University Press.
- Mabieu, Pierre. (1992): Travail en Équipe, Hachette Éducation, Paris.
- MASH T (2016): Korniza Kurrikulare e Arsimit Parauniversitar të Republikës së Kosovës, Prishtinë.

Kërkime Pedagogjike

- MASHT (2016): Kurrikula Bërthamë e arsimit të mesëm të ulët të Kosovës, e rishikuar. file:///C:/Users/Admin/Downloads/korniza-berthame-2-final_1.pdf
- MASHT (2016): Udhëzim Administrativ NR.22/2016 për Aktivet Profesionale të shkollave. <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=15199>
- MASHT/IPK (2016): Korniza për Sigurim të Cilësisë së Performancës së Shkollës në Kosovë, Prishtinë. <https://ipkmasht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/02/Korniza-per-sigurim-te-cilesise-se-performances-se-shkolles-ne-Kosove-2016.pdf>
- MASHTI, (2023). Raport vjetor statistikor me tregues arsimorë 2022-2023, Prishtinë. <https://masht.rks-gov.net/>
- Mehmeti, S. et al. (2019): Kurrikula e bazuar në kompetenca – Përvojat gjatë zbatimit, sfidat dhe mundësitë, Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë. <https://ipkmasht.rks-gov.net/wp-content/uploads/2021/02/Kurrikula-e-bazuar-ne-kompetenca-2019.pdf>
- Musai, Bardhyl. (2002): Metodologji e mësimdhënies, Pegi, Tiranë.
- OECD, (2023): PISA 2022 Results (Volume I): The State of Learning and Equity in Education, PISA, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/53f23881-en>.
- OECD, (2020): Curriculum Overload: A way Forward, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/3081ceca-en>.
- Potera, Ismet. (2017): Rëndësia e dimensioneve metodologjike në mësimdhënie dhe të nxënë bazuar në kërkesat e kurrikulës së re, Kërkime Pedagogjike - përmbledhje punimesh, Instituti Pedagogjik i Kosovës, Prishtinë.
- Pritchard, A. & Woollard, J. (2010): Constructivism and Social Learning (Psychology for the Classroom), Routledge, Taylor and Francis Group, London and New Yourk. <https://www.taylorfrancis.com/books>
- Pritchard, A. (2009): Ways of learning, Learning theories and learning styles in the classroom; second edition, Routledge, Taylor and Francis Group, London and New Yourk. <https://www.taylorfrancis.com/books>
- Rexhaj, Xhavit. (2019): Teori dhe strategji të mësimdhënies, Qasja konstruktiviste, Kolegji AAB, Prishtinë.
- Richardes, Jack C. (1990): The Language Teaching Matrix, Cambridge University Press.
- Rickinson, Mark, Lucas Walsh, Mandy Salisbury, Joanne Gleeson, and Connie Cirkony. (2021): *Using research evidence to improve practice*, Building Better

Schools with Evidence-based Policy, Edited by Kelly-Ann Allen, Andrea Reupert, and Lindsay Oades, Routledge, London and New York.
<https://www.taylorfrancis.com/books>

Burimet online

- European Commission (2023): Raporti për Kosovën* Bruksel.
https://integrimievropian.rks-gov.net/wp-content/uploads/2023/12/Kosovo-2023-Report_SQ.pdf
- European Commission (2024): Kosovo* 2024 Report, Bruksel.
https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/document/download/c790738e-4cf6-4a43-a8a9-43c1b6f01e10_en?filename=Kosovo%20Report%202024.pdf
- <https://masht.rks-gov.net/udhezim-administrativ-mashti-nr-16-2023-per-zhvillimin-profresional-te-mesimdhenesve/>
- <https://masht.rks-gov.net/udhizimi-administrativ-me-nr-19-2020-per-zhvillimin-profesianl-te-mesimdhenesve-me-baze-ne-shkolle/>
- <https://perceived.design/2023/04/17/step-into-the-future-of-education-the-mind-blowing-classroom-3-0-experience-with-ar-vr-based-3d-interactive-kinesthetic-learning/>
- <https://www.globsyn.edu.in/blog/the-evolution-of-education-framework-from-classroom-1-0-to-classroom-4-0>
- Longman Dictionary <https://www.ldoceonline.com/dictionary/development>